

XVIII. YÜZYILDA OSMANLIDA BİR ZÜMRENİN ALT-KÜLTÜR GRUBUNA DÖNÜŞMESİ: KÜLHANBEYLERİ

Mehmet DEMİRTAŞ*

Özet : İstanbul'un Türk hâkimiyetine girmesinden sonra toplumun her kesiminden insanlar ilgi göstermiş ve buraya yerleşerek şehrin nüfusunu arttırmışlardır. Bunun bir sonucu olarak İstanbul'un demografik yapısı karmaşık bir hale gelmiş ve bundan kaynaklanan sorunlar artmıştır. Başkent İstanbul'da soruna yol açan kesimlerin başında külhanbeyleri gelmekteydi. Herhangi bir işle uğraşmayıp başkasının sırtından geçinen, kaba davranışlarıyla toplumu huzursuz eden külhanbeyleri, başıboş bir hayat yaşamaktaydılar. Kendilerine özgü hayat tarzları, kılık-kıyafetleri, konuşma biçimleri ve davranışlarıyla aykırı bir sınıf olan külhanbeylerini ıslah etmek için, merkezi hükümet onlarla sürekli mücadele etmiş ve çeşitli tedbirler almak zorunda kalmıştır. Buna rağmen külhanbeyleri tarihin her döneminde devlet idarecileri için sorun olmaya devam etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler : Başıboş, nüfus, aykırı bir sınıf, Başkent İstanbul, tedbir, külhanbeyi

I. Giriş

Osmanlı başkentinde her dönemde toplum düzenini bozan marjinal gruplar veya kişiler yaşamıştır. Bunlar tarzları, davranışları ve alışkanlıklarıyla aykırı bir hayat sürerek, devlet ve halk için her zaman birer tehdit unsuru olmuşlardır. Bu kişiler ve gurupların toplum üzerindeki etkileri dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Merkezi otoritenin gücüne ve disiplin anlayışına paralel olarak, bunların gücü ve etkisi artmış veya azalma göstermiştir. Özellikle devletin ekonomik durumunun zayıf olduğu dönemlerde, merkezi otoritenin gerek taşrada gerekse başkentte disiplini elinden kaçırdığı zamanlarda bozuk davranışlar sergileyenlerin sayısında artış görülmüştür. Memleketin çeşitli yerlerinden İstanbul'a göçlerin yoğunlaştığı devirlerde bu türden davranışların yaygınlaştığı görülmektedir. Başkent İstanbul'da toplum düzenini bozanların başında Külhanbeyi adıyla bilinen başıboş guruplar gelmekteydi.

Barınacak yerleri olmadığından hamamların külhanlarında (ateş ocaklarında) yatıp kalkmak zorunda olan kişilere verilen bu isim¹ zamanla bir sosyal gurubun adı olmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalarda, sefil bir hayat yaşadıkları kaydedilen külhanbeylerinin pîri, Külhânî-i Layhar olup kendisi de hamam külhanında yatan ve şarap tortuları içerek yaşayan bir kişi olarak gösterilmiştir²

* Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tatvan MYO, İktisadi ve İdari Bilimler Programı.

¹ Server Tanilli, "Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kabadayılar Ve Külhanbeyleri", *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*, Editörler: François Geogon, Paul Dumont, Çeviri: Maide Selen, İstanbul 2003, s. 138, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü- II*, İstanbul 1983, s.359.

² Uğur Gökteş, "Külhanbeyleri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-V*, İstanbul 1994, s.164.

Külhanbeylerinin yaşayış biçimleri devirlere göre farklılıklar gösterir. İlk ortaya çıktıkları dönemlerde, bir ocak disiplini ile hareket eder ve davranışlarını belli kurallara göre düzenlerlerdi. İstanbul Külhanbeylerinin ilk olarak bir araya geldikleri yer, Gedikpaşa Hamamı idi.³ Burası kentin fethinden kısa bir süre sonra inşa edilmiş ilk hamamdı.⁴ Dolayısıyla Külhanbeyi hayat tarzının, İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte ortaya çıkmış eski bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Zamanla İstanbul'daki diğer hamamların külhanları da evsiz kimseler için birer barınak olmaya başladı. Ancak külhanlar hiyerarşisi içinde Gedikpaşa Hamamı ilk sıradaki yerini korumaya devam etti. Öyle ki, külhanbeyleri arasındaki anlaşmazlıkların çözüm mercii Gedikpaşa Hamamının Külhanbaşısı (destebaşı) idi.⁵ 11-15 yaşlarındaki kimsesiz çocuklar, "Apaş Tekkesi" denilen hamam külhanında "destebaşı" unvanlı amirleri tarafından bir imtihana tabi tutularak kabul edilirdiler. Bunun için bir tören düzenlenirdi. Külhanbeyi adayının o gün çarşıdan topladığı erzakla pişen yemek, törenle yendikten sonra "kardeşlik merasimi" adı verilen törene geçilir, kardeş olarak iki kişiye bir gömlek giydirilir, fatiha okunarak tören sona erdirilirdi.⁶ Ancak külhanbeyi olabilmenin bazı şartları vardı. Bunun ilki adayın annesiz babasız olmasıydı. Kardeşinin olması bir engel teşkil etmemekle birlikte, hiç bir aile bağının olmaması tercih sebebiydi. Dışarıda her hangi bir dereceden akrabası olanlar tercih edilmezlerdi.⁷ Bunun da nedeni külhanbeyinin serbest hareket edebilme imkânına sahip olmasının kendisi için önemli olmasıydı. Çünkü külhanbeyleri son derece sorumsuz ve vurdumduymaz bir hayat sürmekteydiler. Bunun bir sonucu olarak bu başıboş levendler⁸ serseri surette gezerek halkın sıyânetini bozmakta ve toplumu tehdit etmekteydiler⁹. Öyle ki devlet bunları eşkıya olarak telakki etmekte ve ona göre tedbirler almaktaydı. Bu başıboş levendler ve serseri surette gezenlerin imhası ve bunların mal ve mülklerinin müsadere edilerek eşyalarının zapt olunması hakkında fetvalar çıkarılmış olması¹⁰ serseri zümresinin davranışlarının dayanılmaz bir hal aldığı dönemlerde gündeme gelen tedbirlerin başında gelmekteydi. Bu kişiler zaman zaman Anadolu'nun bazı şehirlerinde de benzer davranışlar sergilemekle beraber asıl faaliyet sahaları İstanbul'du. Anadolu'da

³ "Delikanlılığın Kitabı", *For Him Magazine*, Sayı:1, Eylül 2004, s.90.

⁴ Pakalın, *Tarih Deyimleri-II*, s.360.

⁵ Tanilli, "Külhanbeyleri", s. 138.

⁶ Göktaş, "Külhanbeyleri" s.164.

⁷ Tanilli, "Külhanbeyleri", s. 138.

⁸ Levend kelimesinin çeşitli anlamlarının yanında ayyaş, içkici, zampara, kabadayı, hizmetçi gibi anlamları da

vardır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına Haz. Aydın Sami Güneyçal,

Ankara 1993¹¹, s.549

⁹ *BOA, Cevdet Zaptiye*, No: 3251, B 1171/Mart-Nisan 1758.

¹⁰ *BOA, ZPT*, No: 3251.

kendilerine yönelik bir tenkil ihtimali belirlediğinde¹¹ İstanbul'a gelerek faaliyetlerine burada devam etmekteydiler.¹² Külhanbeylerinin kendilerine özgü giysileri, konuşma tarzları, davranış biçimleri vardı. Bunlar ayrıca kendilerine uygun mekânlarda bulunmak suretiyle toplumdaki ayrılmışlardı.

A. Külhanbeylerinin İlk Zamanları

Külhanbeyleri İstanbul'un Türk hâkimiyetine geçtiği ilk dönemlerde lonca gibi bir teşkilata sahip olduklarından daha itibarlı bir zümre olarak kısmen değer görürlerdi. Bazı külhanbeyleri belli dönemlerde bir takım ayak işleri diyebileceğimiz işleri yaparak, nispeten daha onurlu bir hayat yaşamaya çalışmışlardı. Bu dönemlerde 16- 23 yaşları arasındaki yetişkin külhanbeyleri İstanbul'da kış mevsiminde "meydan süpürgesi" denilen büyük süpürgelerle çamurlu yolları temizleyerek bir iş yapmış olurlardı.¹³ İstanbul'da modern belediye hizmetlerinin verilmesinden önce, kışın sokaklarda biriken çamurları mahkûmlar süpürmekteydi. Daha öncesinde ise bu işi gönüllü olarak külhanbeyleri yapmışlardı. Bu konuda Ebüzziya Tevfik ilginç bazı ayrıntılar aktarmaktadır. Külhanbeylerinin nispeten disiplinli oldukları dönemlerde dahi ne denli cüretkâr davranabildikleri konusunda önemli ipuçlarını içeren söz konusu ayrıntıları bu açıdan görmekte fayda vardır. "Kışın yağmur sularıyla taşınan çamur, arabaların, hayvanların ve yolcuların geçişini engelleyecek kadar büyük öbekler oluştururdu. On yedi ila yirmi yaşında külhanbeyleri, ellerinde koca sokak süpürgeleri, bu çamuru toplamaya başlamışlardı. Külhanbeyleri süpürdüğü çamuru tepelikler halinde sokakların ortasına yığarlardı. O yıllarda İstanbul'da, sadece, örneğin sadrazam gibi yüksek devlet görevlilerinin arabası vardı; diğerleri ata binerlerdi. Akşam evlerine dönerlerken bu çamur yığınının yanından geçerlerdi. Külhanbeyleri, "tüfek omza!" komutuyla süpürgelerini omza koyarlardı Efendiden biri geçerken, ondan, "helva parası" dedikleri bahşişi isterlerdi. Eğer efendi, uşağına bahşiş vermesini söylemezse, destebaşının "ileri!" emriyle süpürgeler birdenbire çamur yığınlarına dalar ve efendi tepeden turnağa, sıçrayan çamura bulaşır. Külhanbeyi argosunda bunun adı "kaftan giymektir".¹⁴ Böylelikle bir kez söz konusu davranışla yüz yüze kalan kişiler, daha sonraki geçişlerinde kendilerini, bahşiş konusunda hazırlıklı olmak zorunda hissederlerdi.

Her şeye rağmen külhanbeylerinin bu dönemde dahi bir inzibat düzenine tabi oldukları görülmektedir. On kişiden meydana gelen gruplar bir *destebaşı* tarafından yönetilirlerdi ve hepsinin başında bir *koca destebaşı* bulunurdu. Bu kişi külhanın düzenini korumakla görevli olup üyelere, kurallara uymaları konusunda nasihatlerde bulunur, onların dışarıda nasıl davranmaları gerektiğini

¹¹ BOA, ZPT, No: 3251

¹² BOA, MD-VII, Hk. 130, 22 Safer 975/28 Ağustos 1567.

¹³ Göktaş, "Külhanbeyleri", s. 164.

¹⁴ Tanilli, "Külhanbeyleri", s. 143.

anlatırdı. Külhanda yaşamının belli kuralları vardı. Akşama doğru, külhanbeyleri gündüz topladıkları yiyeceklerle ocağa dönerler ve yemek hazırlamaya başlardı. Külhan sakinlerinin sayısı tam olarak bilindiğinden, ocağın son sakini dönünceye kadar yemek yenmezdi. Külhanın kapısı aralık bırakılır ve herkes geldikten sonra kapı kapatılırdı¹⁵. Yemekten sonra bir süre şarkı-türkü söylenir, gazeller okunurdu. Çeşitli çalgı aletleri eşliğinde eğlenceler yapılır ve oyunlar oynanırdı. Bazen de kestane pişirilir, salep yapılır, mısır patlatılarak yenir ve ardından uyumaya gidilirdi.¹⁶

Külhanbeylerinin dışarıda da uymak zorunda oldukları bazı kurallar vardı. Yaşları on, on dört arası olan külhanbeyleri dışarıya ikişer ikişer çıkmalıydılar. Bunların, Yahudilere saldırmaları şiddetle yasaklanmıştı; zor durumdaki küçük çocukları ve güçsüz kadınları savunmaları gerekirdi. Seyyar satıcılardan hiçbir şey isteyemezlerdi. Fakat istedikleri parayı vermezlerse, özellikle lalalarıyla dolaşan ekâbir takımına sataşmalarına izin verilmişti.¹⁷ Külhanbeylerinin taşkınlıkları çoğu zaman şikâyetlere sebep olurdu. Öyle ki, bunlar sarhoş bir halde cami sofalarına dahi girerek cemaate rahatsızlık vermekten çekinmemektedirler. Bir belgede bu durumdaki kişilerin namaz vakitlerinde cami sofalarına girerek uygunsuz davranışlar sergiledikleri vurgulanmıştır: *“Ayakapısı haricinde meyhaneler ihdas olunmağla her gün serhoşlar yanlarında bıçakları ve yaraklarıyla serhoş mahallerine dahi geçüp ehl-i ırz hatunlara ulaşup ve cami-i şerifin sofasında namaz kılındığı hasırlar üzerinde emred oğlanlarla ve fahiş avretlerle şürb ü hamr idüp hasırlar üzerinde...itdiklerinden maade...”* denilen bir belgede¹⁸ geçen ifadeler daha XVI. yüzyılda bile söz konusu serseri takımının namuslu kadınlara sataşacak, cami avlusunda içki içip gayri ahlâki davranışlar sergileyebilecek kadar cüretkâr davranabildiklerini göstermektedir. Belgenin devamında bahsi geçen cami-i şerifin, belirtilen sebeplerden dolayı kapandığı ve burada namaz kılınmadığı bilgisi de yer almaktadır. Burada üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri, külhanbeylerinin de içinde bulunduğu serseri zümresinin taşkınlıklarının, insanların serbestçe ibadet edebilmeleri önünde büyük bir engel teşkil ettiğidir. Bununla birlikte meyhanelerin, insanların davranışları üzerinde meydana getirdiği tahribat sonrasında, buraların daimi müşterileri arasında yer alan sarhoş ve serserilerin İstanbul’un sosyal hayatını ve güvenliğini ciddi manada tehdit eden gruplar olmaları da göz ardı edilmemelidir.

Külhanbeylerinden kaynaklanan olumsuzluklardan biri de çarşıda ve pazarda sergiledikleri davranışlarla esnafa verdikleri zararlardı. Bu konuda Silahdar Ağa’ya gönderilen bir emir suretinde durum tespiti yapılarak bu görevli ikaz edilmiştir: *“Südde-i Saadetime mektup gönderip sabıka gönderilen*

¹⁵ Tanilli, “Külhanbeyleri”, s. 142.

¹⁶ Göktaş, “Külhanbeyleri”, s.164.

¹⁷ Tanilli, “Külhanbeyleri”, s.142.

¹⁸ *BOA MD- LXXIII*, Sh. 41, Hk. 98, 4 Z 1003/10 Ağustos 1595

emr-i şerifim mucibince Südde-i Saadetim kulları şenâat işlemek ve çarşuda ve dükkânlarda oturmak meni' eyleyüp şimdilik kimesne ol asılına şayeste vazı' eylemediğin bildirmişsin.."¹⁹ Belgeden de anlaşılacağı üzere bu kişiler esnafa eziyet etmekteydiler. Bunlar esnaftan aldıkları malın parasını vermezler, parasız bir şey vermek istemeyen esnafın malını yağmalarlardı.²⁰ Bu nedenle külhanbeylerinin dükkânlarda oturmaları zaman zaman yasaklanır, böylelikle fenalıklarının önüne geçilmeye çalışılırdı. "...İmdi Dergâh-ı Muallam kulları şenâat işlemek ve çarşularda, dükkânlarda oturmak münasip değildir. Buyurdum ki, vusul buldukta Südde-i Saadetim kulları onat zapt eyleyüp kimesne şenâat işlemeyüp ve alaniyeten çarşularda ve dükkânlarda oturmağa komayup meni' eyleyüp daima yat ve yarak isti'maline idmân itdürüp muhkem zapt eylesün"²¹ şeklinde kesin ifadelerle bu kişilerin kontrol altında tutulmaları amaçlanırdı. Henüz çocuk yaşta olan külhanbeylerinin bir kısmının, başkaları tarafından menfaat temin etmek amacıyla yönlendirildikleri kesindir. İleride ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere bu kişilerin İstanbul'da barınabilmeleri için birer kefile ihtiyaçları vardı. Dolayısıyla bunların kendi başlarına insiyatif kullanarak söz konusu davranışları sergilemeleri mümkün değildi.

Külhanbeyleri ile kabadayılar çeşitli özellikleri bakımından farklılıklar göstermekle beraber her iki grup da sonuçta aykırı olma noktasında birleşmekteydiler. Ancak hayat tarzlarında, anlayışlarında ve toplumun kendilerine bakışlarında önemli farklar olduğu da kesindir. Bu sosyal grupları tıpkı dilenciler, yankesiciler, hırsızlar gibi "serseri" olarak adlandırmak mümkündür. Başboş gezerek her hangi bir iş yapmayan ve başkasının sırtından geçinen kimselere serseri ismi verildiği düşünülürse söz konusu kişileri bu kategoride değerlendirebiliriz. Nitekim belgelerde başboş gezip her hangi bir iş yapmayanlar bu şekilde anılmaktadırlar. "...san'at ve ticareti olmayan ve serseri gezmekte bulunanların memleketlerine ve geldikleri mahallerle iadeleri mukarrer olduğu..."²². Yine "...başboş serseri gezenlerin tahrir ve ve taharri ile defi'leri için aralık memurlar tayin olunmakta ise de"²³, "...başboş ve serseri geşt ü güzâr iden mechûl- ül- ahvâl olanların tard ü baîdleri ..., bazı dekakin ve bekâr odalarında zaid olup serseri geşt ü güzâr idenlerin..."²⁴, biçimindeki ifadeler bu duruma birer örnek teşkil etmektedirler. Bu gruplar çalışmaya muktedir oldukları halde geçimlerini temin edebilmek için her hangi bir iş yapmadıkları gibi bunun için bir gayret de sarf etmemekteydiler.

¹⁹ BOA, MD-XIV, Sh.883, Hk.1293, 16 N 978/11 Şubat 1571

²⁰ Pakalın, *Tarih Deyimleri-III*, s.360.

²¹ BOA, MD-XIV, Sh.883, Hk.1293.

²² BOA- A. MKT. UM. 383-75. 13 Ca 1276/9 Aralık 1859, Bu konuda ayrıca bkz. Tanilli, a.g.m., s. 138.

²³ BOA, HAT. No: 14435, 1218/1803-1804.

²⁴ BOA, A. DVN, No: 835, 23 CA 1207/6 Ocak 1793.

“...anların dahi ekserisi işe güce kadir ve tevânî olup...”²⁵ çalışmayı düşünmeyerek kolay geçim elde etme yolunu tercih etmekteydiler. Belgede geçen “tevânî” ifadesi, onların çalışmak için bir çaba sarf etmediklerini ve bu konuda *gevşeklik* gösterdiklerini ortaya koymaktadır. O halde serserilik bu gibiler için adeta bir “üst kimlik” olarak ele alınabilir. Çünkü bu tanıma uyan bir hayat yaşayanların tamamı birçok kaynakta ve arşiv belgesinde serseri olarak veya serserilerle birlikte anılmışlardır. “İstanbul ve havalisinde vak’ı han ve dükkân ve bekâr odaları ve medrese ve cami- i şerif ve kayyımhâne ve sair mahallerde ve mutavattın esnaf ve bekâr ve bazı serseri kimselerin tahriri ve tespit olunup...”²⁶, “âdil ve sâil ve serseri mikdarı adamların Der- Saadete azimetlerinin men’i mübâderet olunması irade buyrulmuş olmağın...”²⁷, “...sele ve serserilerin Der-Saadette temekkün etmekte oldukları...”²⁸ şeklindeki ifadelerin yer aldığı belgelerden de anlaşılacağı üzere, dilencilik yapanlar, çeşitli sakatlıkları bulunanlar ve hastalar, serserilerle aynı kategoride yer almış ve o şekilde algılanmışlardır.

Her ne olursa olsun külhanbeyleri Osmanlı başkentinde sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olarak İstanbul hayatının renkli simaları arasında yer almışlardır. Öyle ki, bu kişilerin hayatı destanlara konu olmuş ve bir “Külhanbeyi Edebiyatı” dahi meydana gelmişti.

B. XVIII. Yüzyılda Külhanbeyleri

1. Külhanbeylerinin Özellikleri

Külhanbeylerinin kendilerine has bir giyim tarzları vardı. Bu yönüyle kabadayılara benzemektedirler. Reşat Ekrem Koçu külhanbeylerinin giyimlerine dair ilginç bilgiler verirken, benzer tanımlama başka kaynaklarda da yer almaktadır. Buna göre külhanbeyleri “Cezayir Kesimi” denilen bir modayı takip etmekteydiler. Başa dört beş arşın boyunda kıymetli bir şal sarılırdı. Sırtta bir gömlek giyilir, kollar bol yenli ve daima dirseğe kadar sıvalı, düğmeler asla iliklenmez, sine üryan, memeler muhakkak görünecekti. Göğüs kıllı ise, kıllar ustura ile tıraş edilir, iki meme ortasında yalnız bir tutam kıl bırakılır, onlara da birer küçük inci boncuk geçirilip düğmelenir, adına “sine perçem” denilirdi. Belde, Sakız veya Trablus Kuşağı, yarım Fransız pantolon, boyundan atma püsküllü kordon ve arkasına basılmış yumurta topuk kundura külhanbeyinin kıyafetini tamamlardı²⁹.

Külhanbeylerinin giyim tarzları dışında yürüyüşlerinden, konuşma biçimlerine ve lakaplarına kadar diğer özellikleri de farklıydı. Konuşma tarzları, giyimleri, yürüyüş biçimleri kabadayılardanki ile birçok benzerlikler

²⁵ BOA, HAT. No: 14435

²⁶ BOA, A. DVN-852, S 1220/Mayıs1805.

²⁷ BOA, A. MKT.UM., 1/16, 2 Muharrem 1266/18 Kasım 1849.

²⁸ BOA, DH. EUM. THR, 31/4, 1 Rebiyülahir 1328/14 Nisan 1910.

²⁹ Reşat Ekrem Koçu, “Eski İstanbul’da Yalın Ayaklılar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:14, Mayıs 1971, s. 42.

göstermekteydi. Külhanbeyleri levendâne denilen “*it adımı*” ile yürürlerdi. Bu arada bellerine sarmış oldukları uzunca şal kuşağın bir ucu yere değerdı.³⁰ Cakalı bir şekilde boyun kırmak, omuz vurmak, dirsek çarpmak, çoluk çocuğa laf atmak, kadınlara sarkıntılık etmek, koç çarpıştırmak, kabara kabara gezmek külhanbeylerinin övündükleri davranışları arasında yer almaktaydı. Bunca kötü davranışlar sergileyen bu kişiler çoğu zaman dayak yemekten kurtulamazlardı. Bu onlar için normal bir durumdu.³¹ Böylelerine “*sulu*” denilirdi. Külhanbeyleri, yanlarında “*saldırma*” adını verdikleri bir bıçak taşırlardı. Dönemine göre bu, kama veya sustalı bıçak da olabilmekteydi.³² Son dönemlerde ise ateşli silahlar daha yaygın bir hale gelmişti.³³

Külhanbeylerinin ve kabadayıların kullandıkları çeşitli lakapları vardı. Bu lakaplar genellikle sıra dışı özellikleri vurgulayan ifadeler olarak seçilirlerdi. Örneğin Seyrekbasan Osman, Raconcu Cafer, Kavanoz Mehmet, Çiroz Ali, Arap Abdullah gibi lakaplarla tanınan bazı kabadayılar veya külhanbeyleri kendi dönemlerinde çok meşhur olmuşlardı.³⁴ Bu kişiler birbirlerine veya başkalarına de çeşitli şekillerde hitap etmekteydiler. “*İmanım*”, “*yakarım*”, “*yandan gel*”, “*araba mısın tekerlek*” gibi kalıplaşmış sözleri birbirlerine hitap ederken kullanırlardı. “*Heyt var mı bana yan bakan,*” “*Bu kadar tilki divanı sana yeter*”, “*lafına yekûn tut da bas git.*” şeklindeki naralar daha çok külhanbeyleri arasında yaygındı.³⁵

2. Külhanbeylerinin Mekânları

Külhanbeyleri İstanbul’un fethini takip eden ilk yıllarda hamam külhanlarında yatıp kalkmakta, belli bir nizam dâhilinde yaşamaktaydılar. Bu dönemde külhanbeyleri toplumun sosyal hayatında olumsuz bir rol oynamakla beraber ciddi bir sorun olmaktan uzaktılar. Özellikle XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren bağlı buldukları düzenlerinde ciddi bir bozulma meydana gelmiş ve bu kişiler artık İstanbul’un sosyal hayatında bir tehdit unsuru olmaya başlamışlardı. Külhanbeyleri bu dönemlerde de hamamlarda faaliyet göstermeye devam etmişlerdi. Bunlar hamamlarda zorla gecelerler, müşterilerin eşyalarını çalarlar veya gasp ederlerdi. Müşterinin kendi malını sormasına da müsaade etmedikleri gibi bazen bu kişilere karşı son derece kaba davranarak onları dövdükleri de olurdu.³⁶ Günlük hayatta, başlangıçta dilenerek geçimlerini temin etmeye çalışan külhanbeyleri zaman içinde bununla yetinmeyip zor kullanmaya başlamışlardı. Dükkânları ve insanları soymaya, haraç almaya, gece

³⁰ Koçu, “Yalınayaklılar”, s. 42.

³¹ Göktaş, “Külhanbeyleri”, s.164.

³² Sadri sema, *Eski İstanbul Hatıraları*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2002, s. 76.

³³ FHM, “Delikanlılığın Kitabı”, s. 90.

³⁴ Ali Rıza Bey, *İstanbul Hayatı*, s. 42.

³⁵ FHM, “Delikanlılığın Kitabı”, s. 90

³⁶ Göktaş, “Külhanbeyleri”, s.165.

yoldan geçenlerin önünü kesmeye başlamışlardı.³⁷ Böylece külhanbeyleri başkentte güvenliği bozan en önemli unsur haline gelmişlerdi.

Hamam külhanlarında kalanlar dışında külhanbeylerinin önemli bir kısmı özellikle XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren hanlarda, bekâr odalarında ve dükkânlarda,³⁸ az bir bölümü de ya evlerinde ya da sabahçı kahvelerinde barınmaya başlamışlardı.³⁹ Hanlar, bekâr odaları ve dükkânlarda kalanların kontrol altında tutulmaları amacıyla buralarda dönem dönem sayımlar yapılır, böylelikle bu mekânların nüfusunda meydana gelebilecek değişiklikler gözlemlenirdi. Çünkü İstanbul'a taşradan çok sayıda kişi göçler yoluyla gelir ve çoğunlukla bu durum başkenti olumsuz yönde etkilerdi. Sayımlar sayesinde dükkânlar ve bekâr odalarında kalanların kefalet durumları da yeniden gözden geçirilerek, kefilî olmayanlar hakkında işlem yapılması mümkün hale gelirdi. 1793 tarihli bir defterde bilgilerine rastladığımız külhanbeylerinin çoğunlukla Tavukpazarı, Irgatpazarı, Haznedar (Haznedar), Saraçhane ve Mahmutpaşa'da bulunan çeşitli hanlarda ve bekâr odalarında kaldıkları görülmektedir.⁴⁰

Külhanbeyleri gündüzleri daha çok kahvehanelerde oturur kalkarlardı. Onların özellikle gittikleri yerler vardı.⁴¹ İstanbul'da kahvehanelerin açılmaya başlaması ile birlikte bu kesimin söz konusu mekânlara sıklıkla uğramaya başladıkları görülmektedir. Zamanla daha çok külhanbeylerinin kullandıkları çalgılı külhanbeyi kahvehaneleri faaliyet göstermeye başlamıştı. Önceleri çalgılı kahvehanelere şâbb-ı emred (henüz sakalı, bıyığı çıkmamış olan genç) olmamak şartıyla isteyen her sınıf insan gelebilmekteydi. Fakat has müşterileri tulumbacı, arabacı ve sandalcı gibi ayak takımı ile bunların uçarı, çapkın ve kabadayı kısmıydı.⁴² Külhanbeylerinin ve kabadayıların kahvehanelere gelişi de adeta küçük çaplı bir tören havasında gerçekleşirdi. “*Bunlar ceketler omuzda, fesler yâr tekmesi(bir tarafı çukurlaştırılmış) yahut yârdan ayrıldım (üç köşesi kırık), kuşaklarının uçları bir karış kadar sarkıtılmış ve daha ileri gidilerek bıçağın*

³⁷ Tanilli, “Külhanbeyleri”, s. 144.

³⁸ Hanlar, bekâr odaları ve dükkânlar ile sair yerlerde kalanlar belli aralıklarla bir sayıma tabi tutularak defterlere kaydedilirlerdi. Bu defterlerden birinde kayıtlı kişilerle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir. “*Hudud-ı Cebehane-i Amirede vakı‘ han ve dekâkin ve bekâr odaları ve sair mahallerde sâkin kimesnelerin başıboş ve serseri geşt ü güzâr iden mechûl-ül ahvâl olanların tard ve baîdleri mübaşirden bu defa sadır olan ferman-i âlileri mucebince bu çakerleri ve Cebehâne baş ağa kulları ma‘rifetiyle kemal-i müteharri ve tahsis olunarak başıboş ve serseri olanların defteridir.*” BOA, A.DVN. No: 835, 23 Ca 1207/6 Ocak 1793.

³⁹ Göktaş, “Külhanbeyleri”, s.165. Bu konuda ayrıca bkz. Ali Rıza Bey, *İstanbul Hayatı*, s. 44.

⁴⁰ BOA, ADVN, No: 835, Tavukpazarı'ndaki Buğdaycı Hanı'nda 31 kişi, Haznedar'daki Haznedar Hanı'nda 54 kişi, Kale Hanı'nda 9 kişi, Çadırcı Hanı'nda 27 kişi, Derviş Ötmez Hanı'nda 25'i Müslüman, 13'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 38 kişi, Saraçhane Hanı'nda 20 Müslüman, 22 gayrimüslim olmak üzere 44 kişi, Bastacı (Pastacı) Hanı'nda 10 kişi, Tavuk Hanı'nda 24 kişi barınmaktaydı. Bunlarla beraber bu hanlarda ayrıca faaliyette bulunan esnafın da bilgileri yer almaktadır.

⁴¹ Ali Rıza Bey, *İstanbul Hayatı*, s.42.

⁴² Reşat Ekrem Koçu, “Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler, Bilgiler, Kahve- III, *Tarih Ve Toplum Dergisi*, Sayı 14, Şubat 1985, s. 17.

*sapı kuşağın içinden üç dört parmak çıkarılmış oturanları süzerek ve ağırbaşlı, feleğin çemberinden geçmiş kâmillere hakaretle bakarak yerlerini alırlardı...”*⁴³

Külhanbeylerinin ve kabadayılardan gidip geldikleri kahvehanelere zamanla diğer müşterilerin ilgileri azalmıştı. Bu iki zümrenin kaba davranışlarına muhatap olmamak için kahvehanelerin müdavimleri bu mekânları terk edince buraları tam anlamıyla birer fesat yuvası haline gelmiş oldu. Peçevi, bu duruma işaret ederek, kahvelerin rezil ve ayak takımı kimselerin fazla tütün içmelerinden dolayı dumanla dolduğunu ve içlerinde olanların birbirlerini göremez hale geldiğini söylemek suretiyle⁴⁴ işin başka bir yönüne dikkatleri çekmektedir. Bu aşamada kahvehanelerde kumar oynamaya, soygunlar yapılmaya ve hatta adam öldürülmeye başlanmıştı. Tiryakilerinin bu kahvehaneleri terk etmelerinde bu durumun da büyük etkisi vardı.⁴⁵ Hatta dönem dönem buralarda padişah aleyhine davranışlar sergilenmeye ve sözler sarf edilmeye başlanmıştı.⁴⁶ Böylece kahvehaneler başıboş gezen kimselerin dedikodu mekânı haline geldiğinden, belli aralıklarla bu yerlerin kapatılması için fermanlar çıkarılarak,⁴⁷ gizlice işletenlere de çeşitli cezalar verilmişti. İstanbul Kadısına ve Yeniçeri Ağasına yazılan bir emirde, “*İstanbul’da vakı’ Ayasofya-i Kebir kurbunda bazı bozahane ve kahvehane ve dükkânlar olup fesat üzere oldukları ecilden bâis-i ihrak olup bundan akdem ol ma’lum dükkânların olduğu i’lam olunmağın ol mahalde bozahâne ve kahvehâne dükkânların bina itdürmeyüp emr olunmuş olup buyurdum ki, vusûl buldukta zikr olunan mahalde emrim üzere bozahane ve kahvehane dükkânların bina itdürmeyesin*”⁴⁸ denilerek kahvehanelerden kaynaklanabilecek kargaşanın engellenmesi

⁴³ Koçu, “Kahve-III”, s. 18.

⁴⁴ Peçevi İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevi-I*, İstanbul 1283, s. 365. “*Kahvelerde erazil ve evbâşın kesret istı’malinden kahveler duman dolup içinde olanlar birbirini görmemek mertebelerine vardı*”

⁴⁵ Ralph S. Hattox, *Kahve Ve Kahvehaneler*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 1998², s. 90.

⁴⁶ Zühtü Çubukoğlu, “Tarihte İstanbul: Kahvehaneler”, *Türk Belediyecilik Derneği Dergisi*, Sayı: 16, Haziran 1955, s. 353.

⁴⁷ “*İstanbul Kadısına hüküm ki, Haliya Südde-i Saadetime mektup gönderüp Mahruse-i Mezburede olan kahvehanelerin ref’i mühimattandır diyu...buyurdum ki, vardukta bu babda te’hir ve tevkif eylemeyüp gereği gibi mukayyed olup evkaf ve selatin mütevellilerine ve sair müşirlerine ve sair evkaf mütevellilerine kemakan te’kid eylesin*” BOA, MD-LVIII, Sh. 61, Hk. 178, 15 CA 993/ 15 Mayıs 1585. Hükümde geçen “te’kid” ifadesi, daha önce de bu konuda ilgililere emirler verildiği, ancak çeşitli sebeplerle uygulanmadığı fikrini akla getirmektedir ki kahvehanelerin kapatılması konusu yeniden gündeme gelmiştir. İstanbul’da kahvehanelerin, açıldıkları dönemden itibaren çeşitli gerekçelerle zaman zaman yıkıldıkları veya kapatıldıkları bilinmektedir.

⁴⁸ BOA, MD-LXXIII, Sh. 41, Hk. 98, 15 Z 1003/ 21 Ağustos 1595. Kahvehanelerde fazlaca tütün içilmesi zaman zaman yangınlara da sebebiyet vermekteydi. Bu mekânların kapatılmalarında bu durumun da belli bir etkisi olmakla birlikte, ağırlıklı sebep, yukarıda da ifade edildiği gibi, buralardaki hayat tarzıydı. Nitekim IV. Murat döneminde de benzer gerekçelerle kahvehanelerin kapatıldığı bilinmektedir.

düşünülmüştü. Kahvehaneler ve sakinleriyle ilgili benzer bir durumun Anadolu'nun bazı şehirlerinde de görülmesi dikkat çekicidir.

Kahvehaneler fonksiyonları bakımından işsiz güçsüz kimselerin daha fazla ilgi gösterdikleri yerlerden oldukları için, İstanbul dışında da bu mekânlar benzer bir görevi ifa etmişlerdir. Haliyle İstanbul kahvehanelerinde yaşanan olumsuzlukların benzerleri Anadolu'daki kahvehanelerde de görülmekteydi. Nitekim bu dönemde Erzincan'daki kahvehaneler de şer yuvası haline gelmiş ve serseri takımının toplandıkları mekânlar olmaya başlamıştı. Bunun üzerine merkezden gönderilen emirlerde bu kahvehanelerin yıktırılması istenmiş, böylelikle şehre serseri grupların girmesinin engellenmesi sağlanmaya çalışılmıştı.⁴⁹

Sultan III. Selim ve IV. Mustafa devirleri ile II. Mahmut'un ilk saltanat yıllarında, İstanbul'da yeniçeri ocağı her türlü fenalığın ve azgınlığın hâkim olduğu bir yer durumundaydı. İstanbul'un bütün ayaktakımı ocağa kayıtlıydı. Askerlikle ilgileri, baldırlarına, pazılarına dövme ile yaptırıkları yeniçeri ortalarının nişanlarından ibaretti. “İşleri fisk, fuhuş ve her türlü rezalet, kabadayılık yoluyla havsala dışında kepezelikti. Bunların kahvehaneleri baldırı çıplak külhanilerin sabahtan akşama kadar saz ve söz ve hatta iş ü nüş, afyon ve esrar ile keyif çatıp eğlendikleri yerlerdi.”⁵⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kabadayılar da külhanbeyleri gibi kahvehanelerde çok kötü alışkanlıklar sergileyerek bu mekânları adeta birer fesat yuvası haline getirmişlerdi.

Bütün olumsuzluklarına rağmen kabadayı ve külhanbeyi kahvehaneleri çeşitli sanatların icra edildiği yerler olarak da kabul edilebilirler. Semai kahveleri olarak da bilinen bu yerler çoğunlukla tulumbacılar ve kabadayılar tarafından açılan yerlerdi.⁵¹ Eski âşık kahvelerinin fonksiyonlarının icra edildiği bu kahvehanelerin bazıları yalnızca Ramazan aylarında açılır ve buralarda sazlı sözlü eğlenceler düzenlenirdi.⁵² Külhanbeylerinin veya kabadayıların hayatını ve maceralarını işleyen bir edebiyat türünün geliştiği bu kahvehaneler başta Tavukpazarı olmak üzere İstanbul'un değişik semtlerinde faaliyet göstermekteydi.⁵³ Bu kahvehanelerde dönemin en meşhur manicileri, semaicileri, koşmacıları eserlerini icra ederek geniş bir dinleyici kitlesine hitap

⁴⁹ BOA, C. ZPT, No: 661, 17 S 1176/ 7 Eylül 1762. Belgede serseri ve eşkıyanın bölgede halka yönelik şiddet hareketleri sonucunda halkın perişan bir vaziyete düştüğü dile getirildikten sonra, bu şahısların bir bölümünün idam edilmesi kararı zikredilmiş ve serseri ve eşkıyanın toplanma yerleri durumuna gelen kahvehaneler ile ilgili çeşitli tedbirler sıralanmıştır: “...mecmu'-i erazil ve eşkıya olan kahvehaneleri rehdem ve tahrir ve firar ve isyan eden eşkıya makuleleri fi-mâba'd Erzincan'a gelmekten rehdem olan kahvehaneleri bina ve ta'mir olunmamak ...” hakkında ilgililere kesin talimatlar verilmiştir.

⁵⁰ Koçu, “Kahve-III”, s. 17.

⁵¹ Süleyman Şenel, “Semai Kahveleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-VI*, s. 518. Bu konuda ayrıca bkz. Burçak Evren “Eski İstanbul Kahvehaneleri” *Maison Française*, Mart 1996, Sayı: 13, s.127.

⁵² Burçak Evren, Eski İstanbul'da Kahvehaneler, İstanbul 1996, s. 63.

⁵³ Uğur Göktaş, “Külhanbeyi Edebiyatı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-V*, s. 164.

etmekteydiler.⁵⁴ Semaî Kahvelerinin en belirgin özelliği klasik kahve oturma düzeninden farklı ve tümüyle tiyatroyu andıran bir gösterim düzenine sahip olmasıydı. Kahvehanenin iç dekorasyonu ise alt tabaka, ayaktakımı ve külhanbeylerinin beğenisini kazanacak şekilde yapılmalıydı.⁵⁵ Peçevi, tarihinde bu kahvelerle ilgili olarak çeşitli tespitler yapmaktadır: Keyiflerine düşkün bazı kişiler özellikle okuryazar takımından birçok büyük kimse bir araya gelmeye ve yirmişer, otuzar kişilik toplantılar düzenlemeye başladılar. Kimisi kitap ve güzel yazılar okur, kimisi tavlâ ya da satranç oynardı. Bazen yeni yazılmış gazeller getirip, şiir ve edebiyattan söz edilirdi.⁵⁶ “Zamanla değer hükümlerini kaybederek birer külhani ocağı seviyesine düşmüş olan bu kahvehaneleri bidayette, diğer ayak takımının dolaştığı yerlerden ayıran hususiyetler vardı”.⁵⁷

Külhanbeyi kahvehaneleri her şeye rağmen belli bir dönem önemli bir görev ifa etmişlerdi. Bu kahvehanelerin en gözde oldukları dönemlerden biri de II. Abdülhamid’in saltanat yıllarıdır. XX. yüzyıl başlarında ise tamamen ortadan kalkmışlardır.⁵⁸

3. Külhanbeyi Edebiyatı

İstanbul’da Semaî kahveleri olarak uzun yıllar faaliyet gösteren ve daha çok külhanbeylerinin uğradıkları yerler olan kahvehaneler zamanla külhanbeyi edebiyatının ortaya çıktığı bir mekân haline gelmişti. Bu kahvehanelerin sahipleri de çoğu zaman külhanî bir hayat süren kimselerdi. Külhanbeylerinin devam ettiği çalgılı kahvehanelerde fasıllarla, manilerle başlanır, klarnet, çifte nara, darbuka, zilli maşa ve çığırtsmadan meydana gelen saz takımı, mani havasıyla atışmaya giriştikten bir süre sonra münakaşalar başlardı.⁵⁹ Bu kahvehanelerde yaygın olarak icra edilen koşmalar, semailer, divanlar, yıldızlar, kalenderiler daha çok aşk ve seveda olmak üzere hemen her konudan bahsetmekte iken, destanların ve manilerin ağırlıklı konusunu kabadayılardan ve külhanbeylerinin değişik olayları, hazin ve feci ölümler ve savaşlar meydana getirmekteydi.⁶⁰ Maniler bilinen dört mısralı, yedi heceli yerine, iki mısralı ve on dört heceli olarak düzenlenirdi. Bunlara “*ayaklı mani*” denilirdi. Manileri takiben koşma ve semailer, sonra da destanlara geçilirdi. Destanlarda külhanbeylerinin maceraları, onların kullandığı argo kelimelerle değil, diğer

⁵⁴ Osman Cemal Kaygılı, *İstanbul ‘da Semaî Kahveleri Ve Meydan Şairleri*, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul 1937, s. 8.

⁵⁵ Evren, *Eski İstanbul’da Kahvehaneler*, İstanbul 1996, s. 66. Bu konuda ayrıca bkz. Süleyman Şenel, “Semaî Kahveleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-VI*, s. 518.

⁵⁶ Peçevi -I, s. 364.

⁵⁷ İbrahim Nûman, “Eski İstanbul Kahvehanelerinin İçtimai Hayattaki Yeri Ve Mimarisi Hakkında Bâzı Mülâhazalar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Baha Matbaası, Sayı: 2, İstanbul 1981, s. 59.

⁵⁸ Göktaş, “Külhanbeyi Edebiyatı” s. 164.

⁵⁹ Göktaş, “Külhanbeyi Edebiyatı” s. 164.

⁶⁰ Kaygılı, *Semaî Kahveleri*, s. 21.

destanlarda olduğu gibi edebi bir dille ifade edilirdi. Külhanbeyi destanları arasında Server ve Melek isimli kişilerin yazdıkları Yorgancı Sadık Destanı, Hakkı'nın Firuzağalı Hasan Çavuş Destanı, II. Abdülhamit dönemindeki Haddehane veya Çarkçı mektebindeki hayatı ve burada bulunanlarla külhanbeylerinin münasebetlerini anlatan Sıbyan Destanı ve Komiser Hüsamettin Destanı en çok sevilenlerdendi.⁶¹ Bunlar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olanı ise Çiroz Ali Destanıydı. Sandıkçı Şükrü Destanı, Pamukçu İhsan Bey Destanı, feshânedeki makine arasında kalıp parçalanmış Atıf'ın Destanı da en meşhurlarındandı.⁶²

Külhanbeylerinin, konularını kendilerinin teşkil ettiği ve kendi muhitlerinde oluşturup çaldığı, dinlediği edebi türlerin dışında, hayatları romancılar tarafından da işlenmiştir. Özellikle Hüseyin Rahmi Gürpınar, külhanbeylerinin yaşayış, adet ve davranışlarını birçok romanında işlemiştir. Tesadüf'te (1900) Hayati, Şıpsevdi'de (1911) Raci, Son Arzu'da (1922) Raşit ve Arkadaşları; Tebessüm-i Elem'de (1923) Didar Bey, Yedi Bela Mustafa; Ölüler Yaşıyor mu'da (1973) Cemal külhanbeyi tipinin temsilcisi olarak yer almıştır. Ayrıca Ercüment Ekrem Talu, Kopuk (1922) adlı romanında bu tip insanları, konuşmalarındaki argoyle, hırsızlık, cinayet gibi davranışlarıyla ve şehir içinde yangın yeri, köprü altı gibi yerlerdeki yaşayışlarıyla işlemiştir.⁶³ Refi Cevat Ulunay ise Eski İstanbul Kabadayıları Sayılı Fırtınalar isimli romanında kabadayıları kesin çizgilerle külhanbeylerinden ayırırken, külhanbeylerinin dünyasına da ışık tutmuştur.

Külhanbeyi edebiyatının önemli bir ayağını da külhanbeyi lehçesi (ağzı) oluşturmaktadır. Külhanbeyleri ve kabadayılar tarafından yaygın bir şekilde kullanılan bu argo lehçenin kesin çizgilerle kabadayı veya külhanbeyi ayırımına tabi tutulması mümkün değildir. Günümüzde de belli kesimler tarafından günlük konuşmalarda ve belli düzeylerde tercih edilen bu lehçe her iki kesimin ortak dili olarak değerlendirilebilir. Argo, bir hayli geniş bir lehçe olduğu için sadece külhanbeylerine veya kabadayılara hasredilemez. Argo lehçesi ile ilgili çeşitli kitaplar, makaleler ve sözlükler yazılmış olması da bu lehçenin etki alanlarına işaret eden bir durumdur. A. Fikri tarafından yazılan Lûgat-ı Gâribe, Ali Bey'in yazdığı, Lehçetü'l Hakâyık, Mikhail Mikhailov'un *Materiaux Sur L'argot Et Les Locutions Populaires Turc- Ottoman* (Türk ve Osmanlı Argosu ve Halk Deyimleri Hakkında Malumat) isimli eseri, Osman Cemal Kaygılı'nın Argo Lügatı ile Bizde Argo isimli kitapları, Mehmet Halit Bayrı tarafından yazılan İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri isimli eseri, Ferit Devellioğlu'nun Türk Argosu, Seyfettin Şimşek tarafından yazılan Argo Lügatçesi isimli eseri ve Kemal Tahir'in Argo Sözlük isimli kitabı bu konuda yapılmış çalışmaların

⁶¹ Gökteş, "Külhanbeyi Edebiyatı" s. 164.

⁶² Kaygılı, *Semai Kahveleri*, s. 21.

⁶³ Gökteş, "Külhanbeyi Edebiyatı" s. 164.

sadece birkaçını meydana getirmektedir.⁶⁴ Külhanbeyleri ve kabadayılar tarafından sıklıkla kullanılan bazı kelimeler ve deyimler ise argo lehçesinin bir bölümünü meydana getirmektedir.⁶⁵

C. Serserilerden Kaynaklanan Sorunlar ve Alınan Tedbirler

İstanbul'da toplum düzeninin ciddi manada bozulmaya başlamasından sorumlu olanların başında külhanbeyleri, hırsızlar, yankesiciler dilenciler ve son dönemlerde kabadayılar gibi serseri zümresini oluşturan kesimler gelmekteydi. Bu kişilerden kaynaklanan sorunların iyice artış göstermesi XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren. Ancak daha öncesinde de, çok yaygın olmamakla

⁶⁴ Mehmet Arslan, Argo Kitabı, İstanbul 2004, s. 84- 269.

⁶⁵ Külhanbeyleri veya kabadayılar tarafından en çok kullanılan argo kelime ve deyimler şunlardır: Aftos: Metres, Ağır oturmak: Fena dövmek, Astar etmek: Beklemek, Cavlağı çekmek: Ölmek, Cızlamı çekmek: Kaçmak, Cümbüşlenmek: Rakı içmek, bir kadınla muhabbet etmek, birinden sigara isterken de kullanılır, Çiroz: Çelimsiz, Damalamak: Davetsiz gitmek, Dinine yanmak: Hayıflanmak, acımak, Allah müstehakını versin demek, Enayi pilakisi: Tam anlamıyla aptal, Gaco (gacu, gacı): Kadın, Hacamat: Birini bıçakla numara, karşısındakine caka atmak, Alakoy: Aldırmamak, İmanım: Kuzum, kardeşim, Kantarlı: Ağır küfür, Kaparoz: Rüşvet, Kaynatmak: Muhabbet etmek, birinin parasını ütmek, Keriz etmek: Çirkefleşmek, hileli oyun oynamak, Madik: Yalan, düzenbaz, Mariz: Dayak, Moro: Yakışıklı delikanlı, Mostar: Fiyaka, Ölüsü kandilli: Soysuz, Patburun: İnzibat, Pırna: Rakı, Pilaki: Aptal, Piyastos etmek: Yakalamak (FHM, "Delikanlılığın Kitabı, s. 88), Açbaşı: Haydi çekil oradan, çek arabanı, defol, Adadiyoz: Kılık kıyafeti, hal ve tavrı pek uçarı, pek kopukvari, Adamım: Kinayeli ve alaycı bir şekilde "azizim, dostum, hemşehrim", Afı: Hal, numara, karşısındakine caka atmak, Alakoy: Mecazi olarak ağır ol, yavaş, acelen ne, Allem kalem etmek: Elden gelen bütün marifetleri, kurnazlıkları sarfetmek, Al voltanı: Yanımdan açıl, çekil, defol, Ampes: Esrar, haşhaş, Babalı fırın: Baba parası, babadan gelen yardım, Badem şekeri: tabanca kurşunu, Balta olmak: Birine asılmak, satışmak, zorla bela olmak, tehdit etmek, korkutmak, Bana bakma: Ben bu işte yokum, benden imdat bekleme, Bana söylemez: Ben o işten anlamam, Betelenmek: Kafa tutmak, kabadayılık etmek, Bilezik: Kelepçe, Bitirim yeri: Safdilleri oyuna getirip paralarını aldıkları kumar yeri, Boğuntu: Hile ile karşısındakinin parasını almak, Cicoz: Savuşmak, uzaklaşmak, Cura: Sigaranın son dumanı, Çakaralmaz: Tabancanın, tüfeğin kötüsü, bozuk olanı, Çıngar: Kavga, Çivilemek: Bıçak veya çakı ile vurmak, Delik: Hapishane, Denyo: Kaçık, yarı deli, Doktor bey: Kadın, hanım, zevce, Ebülpapel: Çok zengin, Enselemek: Yakalmak, tutmak, Faça: Yüz, surat, sima, Faka basmak: Aldanmak, kanmak, Fenerli: Sakallı, Fora: Bıçak, tabanca çekmek, Gaddare: Kama, saldıрма, pala, Gedikli: Sabıkalı, Gır: Yalan, martaval, Güme gitmek: Boşa gitmek, Güzelleşmek: Aksileşmek, acayılaşmak, Haraza: Kavga, gürültü, Havyar: İşsizlik, tembellik, Jandarma: Zevce, nikâhlı kadın, Kılıfte: Hırsızlık, yankesicilik, Kirişi kırmak: Kaçmak, savuşmak, Külhan: Çapkın, bıçkın, külhanbeyi, kabadayı, Leblebi: Tabanca kurşunu, Leşçi: Katil, Mandepse: Tuzak, kapan, oyun, Manita: Dalavere, tuzak, hile, Misafir: Yankesici, Morto: Ölü, cenaze, Muslukçu: Hırsız, yankesici, Nalları dikmek: Ölmek, Papaz uçurmak: Eğlenmek, Pasa parola: Sözleşerek, danışıklı, Racon: Kaide, nizam, Sağlama gitmek: Kıyasıya, öldüresiye dövmek, Samanyemez: Aldanmaz, Selman etmek: Dilenmek, sadaka istemek, Sipsi: Sigara, Son posta: Cenaze, Şişlemek: Çakı veya bıçakla vurmak, Şuvey şuvey: Yavaş yavaş, Taburcu: Hapishaneden çıkmak üzere olan veya yeni çıkan adam, ölü, cenaze, Tepegöz: Hamam, Zâdegân alayı: Kopuk, serseri (Mehmet Arslan, Argo Kitabı, İstanbul 2004, s. 106-151).

beraber düzeni bozan davranışlar olduğu ve bunların önlenmesi için çeşitli çareler düşünüldüğü bilinmektedir. Özellikle, meyhaneciler “*ehl-i fesad ve haramzadeleri meyhanelerine komıyalar*” uyarısına rağmen bazen yasağa riayet etmemekteydiler.⁶⁶ Bu kapsamda 4 Zilhicce 1003/10 Ağustos 1595 tarihli bir belgede gayrimüslimler tarafından işletilen meyhanelerin sayısında artış meydana geldiği, buralara girip çıkan sarhoşların yanlarında taşıdıkları bıçakları ve çeşitli suç aletleriyle “*ehl-i ırz hatunlara*” sarkıntılık ettikleri dile getirilerek, “...*meyhanelerin refi’ olunmak için emr-i şerifim verilmek üzere arz etmeğin zikr olunan meyhanelerin emrim mucibince refi’ eyleyüp ve ol meyhanelerde meyhaneci olanların ele getirülüp küreğe...*” gönderilmeleri emredilmiştir.⁶⁷ Meyhanelerin toplumun huzurunu bozucu tarzda faaliyette bulunabilmeleri merkezi otoritenin güçlü olduğu dönemlerde bile gündemdeydi. Bu meselenin başka bir yönü de Osmanlı başkentinde gayrimüslimlerin sahip oldukları özgürlüklerin sınırı ile ilgilidir. Ancak devletin en temel görevlerinden biri de bütün vatandaşlarının huzurunu temin etmek olduğundan, düzeni bozanlarla ilgili olarak her dönemde gerekli tedbirleri almaktan geri durmamıştır. Bu konu ile ilgili başka bir belgede ise meyhanelerle birlikte kahvehaneler de zikredilerek, buraların fesat yuvası haline geldiği vurgulanmış ve kapatılmaları istenmiştir.⁶⁸

Başkent İstanbul’da düzeni bozanların çoğunun dışarıdan gelenler olduğu kesindir. Bunlar kendi memleketlerinde de sorun çıkaran, çevreye zarar veren, insanları tehdit eden, hatta cinayetler işleyen kişilerdi. Böylelerine kendi bölgelerinde destek veren insanlar olması her dönemde toplumun ve devletin işini güçleştiren en önemli unsurdur. Bir belgede, Karaferya civarında ahalinin huzurunu bozan eşkıyanın yakalanması için bölge halkının gönüllü desteği ile birlikte, işbirliği yapanların da durumu dile getirilmiştir⁶⁹. Bazı asker

⁶⁶ Ahmet Refik Altınay, *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1495-1591)*, İstanbul 1988, s.145.

⁶⁷ BOA, MD-LXXIII, Sh. 349, Hk. 767.

⁶⁸ Altınay, *İstanbul Hayatı (1495-1591)*, s.141.

⁶⁹ Bu konudaki birçok belgede çeşitli bilgiler mevcuttur. Böyle durumlarda bölge halkının şikâyetleri üzerine yerel yöneticiler ikaz edilmekteydiler. Karaferya civarında türeyip öteye beriye gelip gidenlere taarruz ve tecavüz etmekte olan eşkıyanın, ahalinin talebi üzerine cezalandırılmaları için girişimde bulunulmuş, ancak Karaferya Kasabası ahalisinden Şeyh Mustafa ve adamları eşkıyayı saklamış olduklarından muvafık olunamamış ve bu durum Avlonya Mutasarrıfı Kurt Ahmet Paşa tarafından merkeze bildirilmişti (Bkz. *BOA, Cevdet Zaptiye*, No: 153, 21 CA 1191/27Haziran 1777), Yine Üsküp Eyaleti’nde Kocagöz Kazası ahalisinden Ali Rıza Efendinin eşkıyaya yataklık ve yardım ettiğine dair şikâyette bulunulmuştu. Hükümet bunun üzerine ilgililere emirler göndermiş “...*şurada burada serseri geşt ü güzar itmekte oldukları halde ahz ü girift olarak balasından kendilerine yataklık itdiğini hulaf vakı’ ikamet eylediklerini mebni merkum Ali Rıza Efendi Meclis-i Bâlâ’da tahkik kılınmakta ise de hakkında merkumun bir gün ma’lumâtı ve haberi olmadığı beyanıyla keyfiyetin tahkiki...*” istenmişti (*A.MKT.UM*, No: 388-82, 10 C 1276/5 Ocak 1860), Serseri taifesinin verdiği rahatsızlık o denli fazla idi ki, halk bu kişilerin cezalandırılmaları için devlete gönüllü yardım yapmaya razı olmaktaydı. “*Gülpazaryolu*

ocaklarının lağvedilmesiyle başıboş kalan ve eşkıyalık yapan kimselerin önemli bir sayıya ulaştığı dönemlerde suç oranında da artış görülmesi kaçınılmaz hale gelmişti. Arşiv belgeleri arasında bu konuya dair çeşitli kayıtlar yer almaktadır.⁷⁰ Bu şahıslar çoğu zaman şiddetli cezalara çarptırılarak kontrol edilmeye çalışılmaktaydılar. Bazen idam edilen serseriler dahi olmuştur.⁷¹

İstanbul'da, düzeni bozan külhanbeyi, hırsız, dilenci, yankesici vb. grupları besleyenler taşradan gelen suça meyilli insanlardı. Yukarıda da ifade edildiği gibi bunlar kendi bölgelerinde de benzer davranışlar sergilemekte, ancak dar bir çevrede rahat hareket edemedikleri için, başta İstanbul olmak üzere kalabalık şehirleri tercih ederek nispeten serbest davranabilecekleri bir ortama kavuşmaya çalışmaktaydılar. Bazen ülke dışından da benzer yapıdaki insanların geldiği görülebilmekteydi.⁷² Devlet bu durumun farkında olduğu için taşradan veya ülke dışından İstanbul'a gelmeye çalışanları engellemek için tedbirler almış, böylelikle suçu engellemeye çalışmıştı. Bu amaçla yerel yöneticilere çeşitli zamanlarda emirler göndererek onları tedbir almaya zorlamıştı.

Nitekim bu amaca yönelik olarak alınan ilk tedbirler, İstanbul'a Rumeli ve Anadolu'dan gelip yerleşmelerin yasaklanması, belli bir süreden sonra gelmiş olanların geri gönderilmesi,⁷³ dilenciler ve hırsızlar gibi serseri taifesiyile

sâkinlerinden Serdar Oğlu Hüseyin nam kimesne kendü halinde olmayup Boğazkesen Kalesine kalebind olması için Ferman-i Âli sadır olup ocak tarafından ta'yin olunan Mustafa Çavuş takrir der karye-i mezbureye varulup noksan ve hasis olup karar itdüği ahali-i karyeye haber virdüğü ele getirilmesi mümkün olmayup karye-i mezbure ahalisi ile Meclis-i Şer'e varılıp cümlesi şevk... itdürülerek bundan sonra dahi tahsis ve taganni üzere her ne taraftan zuhur ederse ahz idiüp ahali tarafında teslim ile iki bin beş yüz gürüş nezir” verilmesi uygun görülmüştü (BOA, C. ZPT, No: 2659, 8 S 1148/30 Haziran 1735). Belgede geçen “nezir” kelimesi, birini doğru yola sokmak için gözdağı vererek korkutma anlamına gelmektedir. Söz konusu olayda olduğu gibi, halkın devletle birlikte hareket ederek serseri zümresini cezalandırmak suretiyle huzuru yeniden temin etmeye çalışmasına dair çok sayıda örnek vermek mümkün olmakla birlikte, serserilerden yana tavır alanların her dönemde mevcut olduğu da gözardı edilemez.

⁷⁰ 1722 tarihli ve “İskele-i Anadolu'nun sağ kol nihayetine varınca yol üzerinde ve beyn-i sairede vakı' Vüzerâ-i âzam ve beglerbeglere ve sancakbeglerine ve kadılarına ve kethüdalara ve yeniçeri serdarlarına ve ağayan ve vezir ve il erlerine hüküm ki,” şeklinde başlayan bir belgede, fesat ve şeka'avaatları görülerek azledilen süvari sekbanlarının kıyafetine girip ötede beride dolaşarak şeka'avette bulunan serserilerin yakalanarak gerekli cezalara çarptırılmaları için emir verilmiştir. Yerel yöneticilerin başlıcalarının ikaz edilmiş olması, meselenin ciddiyetini gösterdiği gibi, merkezi idarenin işe verdiği önemi de ortaya koymaktadır (BOA, Cevdet Dahiliye, No: 2354, S 1135/Kasım-Aralık 1722).

⁷¹ BOA, C. ZPT, No: 3251, Bu konuda ayrıca bkz. MD- XIV-I, Sh. 444, Hk. 627, 22 CA 978/22 Ekim 1570.

⁷² BOA, A. MKT. UM, No: 400-73, 23 Ş 1276/ 18 Mart 1860. Bu belgede mürur nizamı gereği serseri ve durumu şüpheli bazı insanların Osmanlı ülkesine gelmeye çalıştıklarının tespit edildiği belirtilerek bu şahısların Osmanlı ülkesini görmelerine engel olunması emredilmiştir.

⁷³ Mithat Sertoğlu, “İstanbul”, İA.V/II, s.1214/1; İbrahim Artuk, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, Ankara 2000, s. XIII.

mücadele edilmesi, şehre iş için gelmiş olanların kefalete bağlanması şeklinde olmuştur.⁷⁴ Bu amaçla ilk defa 28 Ağustos 1567'de Haslar Kadısına yazılan bir hükümde, gelen göçmenlerin geldikleri yerlerdeki çiftlerini bırakmak suretiyle oradaki sipahileri mağdur etmelerinin yanında, yerleştikleri yeni yerlerdeki ahaliye de zarar verdikleri vurgulanmıştır. Bu zararın önüne geçmek için “...ehl-i fesâd ü şenâ‘at olanları ve kefil olmayanları dahi şer‘le teftiş eyleyüp fâhişeden ve sâyir ehl-i fesâddan şer‘le fesâd ü şenâ‘ati sabit olanları habs, arz icâb idenleri habs ü arz idüp lâzım olmayanlara şer‘le lâzım geleni icrâ idüp her mahallenün ve beş yıldan berü gelenlerün defterin mühürleyüp gönderesin.” denilerek göçmenlerden kaynaklanan kargaşanın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bütün çabalara rağmen, bazı kişiler İstanbul’a gelmek için çeşitli yollara başvurmaktaydılar. En ilginç yöntemlerden biri Hac kfilesine karışmak biçimindeydi. Çeşitli tedbirlerle gelmeleri engellenen bazı kişiler bu türden ilginç yöntemler demelerine rağmen merkezi yönetim bu durumu da fark ederek engel olmaya çalışmıştı. Bu kapsamda Vidin bölgesinden hacca gidecek olanların 16 kişiden ibaret olduğu yöneticilere hatırlatılarak bunların haricinde hiç kimseye ruhsat verilmemesi tembih edilmişti.⁷⁵ Bir diğer ihlal de kefil bulma konusunda yaşanmaktaydı. Bir belgede serseri ve başıboş kimselerin tespit edilerek İstanbul dışına çıkarılmaları için belli aralıklarla sayım yapıldığı, ancak bu kişilerin çeşitli bahanelerle kefil buldukları, bazı kimselerin de rastgele serserilere kefil oldukları, bunun bir sonucu olarak şehirdeki serseri sayısında büyük bir artış meydana geldiği vurgulanmıştır. “Başıboş serseri gezenlerin tahrir ve taharri ile def‘leri için aralık aralık memurlar tayin olunmakta ise de lâfzî murâd olup zira o makul serseriler hîn-i tahrîrde ekseri ber ü bahâne ve kefil bularak kalup sonra kefilleriyle mesuliyet dahi tertip itmek cihetiyle rast geldiğine kefâlet itmek halka tabîat olmuş olduğu ve gidenler dahi İznikmid ve sair kurb civardan avdet ile geldikleri umur u vazihadan ve esvak ve bazarda seeleden geçilmeyip bakılsa anların dahi ekserisi işe güce kadir ve tevânî”⁷⁶ kimseler oldukları gözden kaçmamaktaydı. Rüşvet karşılığı kefilsiz kişilerin barındırılması da önemli meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle han, dükkân ve bekâr odalarının sahipleri bazen kefalet belgesi olmayan serserileri barındırmak suretiyle şehrin huzurunun bozulmasına yol açmaktaydılar. Bir arşiv belgesinde bu duruma işaret edildikten sonra böyle bir uygulamanın içinde olanların kürek cezasıyla cezalandırılacağı uyarısı yapılmıştır.⁷⁷ Belgelerde genel bir ifade ile “serseri” olarak geçen grupların önemli bir kısmını külhanbeyleri oluşturduğuna göre ihlallerden sorumlu olanların başında da bunlar gelmekteydi.

⁷⁴ Sertoğlu, “İstanbul”, İA.V/II, s.1214/1.

⁷⁵ BOA, HAT, No: 12287, 1212/ 1797-1798.

⁷⁶ BOA, HAT, No: 14435, 1218/1803-1804.

⁷⁷ Altınay, İstanbul Hayatı, s.145.

Bazen bütün çabalara rağmen serserilerin İstanbul'a gelmeleri engellenememekteydi. Bu durumda gelenler ele geçirildikten sonra memleketlerine geri gönderilirlerdi. Kuşadası'nda yaşamakta iken İstanbul'a gelerek serseri bir hayat yaşayan ve fesat çıkaran Hatice'nin Kuşadası'na geri gönderilmesi kararı, bu tür kişilerin, daha dar bir çevrede kontrol altında tutulabilecekleri düşüncesinin bir sonucu olmalıdır⁷⁸. İstanbul'a olan ilgi yalnızca fertlerle sınırlı değildi. Hemen her dönemde olduğu gibi XVIII. yüzyıl ortalarında da çok sayıda hane İstanbul'a göç yoluyla gelmeye teşebbüs etmiş ancak merkezi idare bunu engellemek için yoğun bir çaba sarf etmişti.⁷⁹ Çünkü gelen aileler İstanbul'un nüfusunu artırmakla kalmayıp, aynı zamanda Başkent'in güvenliğini de zedelemekteydiler.

Taşrada ve başkentte alınan bütün tedbirlere rağmen İstanbul'a göçlerin engellenmesi çoğu zaman mümkün olamıyordu. Bu durumun önüne geçmenin yollarından biri de gelenlerin öncelikle tespit edilmesi idi. İstanbul'da yaşayan külhanbeyi, hırsız, dilenci, yankesici gibi serserilerin önemli bir kısmı bekâr evlerinde, dükkânlarda ve hanlarda barınmaktaydılar. Bu kişilerin zaman zaman sayımları yapılarak nüfusları, ne işle meşgul oldukları, kefillerinin kimler olduğu belirlenirdi. Yapılan sayımlarla ilgili ayrıntılar defterlere kaydedilirdi. *“Kadıköy ve Üsküdar ve Dolmabahçe'den Boğaziçi sevâhili iki taraflı kavaklara varınca zikirat-ı mahallerde kain dekâkin ve hanlar ve bekâr odaları ve bahçeler ve müste'cirleri ve iskelelerinde olan hamalları ve kayıkçıyan taifesinin mecmu'u hal Serbostanyan hasseten azimetlü ağa kulları tarafından maiyet bendegiye tayin kılınan Hassa Hasekilerinden Mehmet Ağa ve Veli Ağa ve Halil Ağa ve Mustafa Ağa kulları marifetiyle ve maruf çakeri ile ber mentuk emr-i Âli Hazret-i Cihandarî mahal be mahal yegân be yegân yoklanup tefhiz ve tahrir olunmağla yer ve kefilî bulunup kefile rapt olunan kesanın defteridir ki ber vech-i müfredat zikr ve beyan olunur”* şeklinde başlayan bir defterde isimleri yazılı kişilerle ilgili çeşitli ayrıntılar yer almaktadır. Buna göre defterde kişilerin isimleri ile birlikte nereli oldukları, Kadıköylü Halil, Konyevî Hüseyin,

⁷⁸ BOA, C. ZPT. No: 1778, ZA 1160/Ekim-Kasım 1747.

⁷⁹ BOA, MD- LVII, Hk. 482, 483,484, RA 1162/Şubat-Mart 1749. *“Asitaneden Çekmeceler ve Silivri ve Ereğli ve Tekfurdağı ve Gelibolu ve Edirne ve Kırkkilise'ye varup gelince ev göçü gelmekden meni' için emr-i şerif ile giden Ayintabi Mehmet Çavuş'a ahaliden iki nefer menzil hükmü verilmesi”* (BOA, MD- LVII, Sh. 90, Hk. 482) *“Üsküdar'dan Kartal'a ve Gebze ve İznikmid ve Karamürsel ve Yalakabad ve Mihaliç ve Pazarköyü ve Gemlik ve Mudanya ve Taşköprü ve Bandırma ve Edremit ve Bergama ve Balıkesir ve İdincik(Aydıncık) ve Manyas ve İvrindi ve Balya ve Gönen ve Ezine ve İzmir ve civarlarında vakı' iskelelere varup gelince ev göçü gelmekten meni' için sadır olan emr-i şerif ile giden Çatalcalı Mehmet Çavuş'a ahaliden iki nefer menzil hükmü verilmesi için”* (BOA, MD- LVII, Sh. 90, Hk. 483), *“ Üsküdar'dan İvrindi ve Şile ve Şeyhlü ve Milas ve Alaplu ve Akçeşar ve Ağaçalı ve Samakor ve Ünye ve Samsun ve Sinop ve Giresun ve havalî-i mezburede vakı' iskeleler ile Trabzon'a varup gelince ev göçü gelmekten meni' için sadır olan emr-i şerifim ile mübaşir tayin olunan Tokadı İbrahim Çavuş'a ahaliden iki reis menzil beygir verilmesi için”*(BOA, MD- LVII, Sh. 91, Hk. 484.

Erzurumî Bostancı Süleyman, Tokadî Oğlu Mehmed gibi ifadelerle belirtilmiştir. Söz konusu kişilerin kefalet durumlarına da “*mesûm oğluna kefildir*”, “*merkumlar birbirlerine kefil olup merkumlara dahi mahalle imamı Ahmed Efendi kefildir*”, “*Merkum kalfasına kefil olup merkuma dahi komşu mahalle imamı Mehmed Efendi kefildir*” gibi ifadelerle yer verilmiştir. Defterde bekâr odalarında kalanların isimleri ve sayıları da yer almıştır. “*Kadıköy Hamamı odahâ*” ve benzeri ifadelerle buralarda kalan kişilerin sayıları ve diğer bilgilerinin kaydedildiği defterin sonunda “*mecmu‘-u nefer 10790 kişidir*” bilgisi yazılıdır.⁸⁰ Yalnızca bir defterde on binden fazla kişinin kayıtlı bulunması ve bu defterin İstanbul’un sadece bazı semtlerinde yaşayan kişileri kapsıyor olması, başkentte on binlerce başıboş insan yaşadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu kişilerden kaynaklanan sorunun ne denli ciddi olduğunu buradan anlamak mümkündür. Dikkati çeken başka bir mesele de bu kişilerin çoğunun kendilerine kolaylıkla kefil bulup, bekâr odalarında ve hanlarda barınma imkânına kavuşmuş olmalarıdır. Defterde geçen ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla kefalet işi bir formaliteden başka bir anlam ifade etmemekteydi. Çünkü bu kişilerin bir kısmı birbirlerine kefil olmuşken, önemli bir kısmına da han, bekâr odaları ve dükkân sahipleri kefil olmuşlardır. Kendilerine kiralık yer bulabilen kişiler kefil bulmakta her hangi bir sıkıntı ile karşılaşmamışlardır. Bu duruma göre İstanbul’da düzenin bozulmasında başıboş kitle kadar, onlara çeşitli kolaylıklar sağlayan, eşraf diyebileceğimiz kişilerin de önemli bir rol oynadıkları kesindir. Başıboş ve serserilerin barındıkları hanlar, dükkânlar ve bekâr odalarının kayıtlarının tutulduğu 1793 tarihli başka bir defterde han isimlerinin yanı sıra buralarda kalanlara kimlerin kefil olduğu bilgisi de yer almıştır. Ayrıca söz konusu kişilerin dinleri de “*Müslüman*” ve “*zimmet*” ifadeleriyle belirtilmiştir.⁸¹ İstanbul’da hanlarda ve bekâr odalarında barınanların çeşitli dinlere mensup olmaları, iş yeri sahipleri için sadece genel çıkarları açısından bir anlam ifade etmekteydi. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu kişiler rüşvet karşılığında kefilsiz kişileri dahi barındırmaktan kaçınmamışlardır. Nitekim Derviş Ötmez Hanı’nda barınan 25 Müslüman ve 13 gayrimüslimin tamamına Han sahibi Seyit Mehmet kefil olmuştu.

⁸⁰ BOA, A. DVN, No: 899, 19 1 1207- 7 4 1207/6 Eylül 1792- 22 Kasım 1792.

⁸¹ Hanların bazılarında barınanlar Müslüman ve gayrimüslim olarak bir tasnife tabi tutulmuşken, diğer hanlar için bu konuda bir ayrım yapılmamıştır. Bu hanlarda kalanların tamamının Müslüman olması böyle duruma yol açmış olmalıdır. “*Mahalle-i mezburede Saraçhane’de olanlar: 20 İslam, 22 Zimmet, toplam 42 kişi, bunlar birbirlerine kefildir, hancıları Agop dahi cümlesine kefildir. Derviş Ötmez Hanı’nda sakin olanlar 25 Müslüman, 13 Zimmet toplam 38 kişidirler. Hancı Seyit Mehmet cümlesine kefildir.*” Saraçhane Hanı’nda barınanların bir kısmının gayrimüslim olduğu görülmektedir. Bunlara gayrimüslim hancı Agop’un kefil olması, gayrimüslimlerin olabildiğince gayrimüslim hanlarını tercih ettiklerini göstermektedir. Ancak gayrimüslimlerin, Müslüman hanlarında da barındıkları unutulmamalıdır. BOA, A. DVN, No: 835, 24 4 1207/ 6 Ocak 1793.

Sayımların neticesine göre başıboş ve serserilerin bazılarının kefillerinin olmadığı tespit edildiğinde bunların derhal memleketlerine geri gönderildiklerini biliyoruz.⁸² Geri gönderilenlerin tekrar İstanbul'a geldikleri olurdu. Bu durumda yerel yöneticiler ikaz edilerek söz konusu kişilerin kontrol altında tutulmaları istenirdi. Nitekim bir arşiv belgesinde bu konuda şu ifadeler yer almaktadır: “...memleketlerine ve geldikleri mahallere iadeleri mukarrer olduğu beyanla bunlardan cenab-i zaptiyeden tahte-l-hıfz mahallerine i'zam olunacak kesianın tekrar avdet idememeleri hakkında ta'kîbât ve müteharrinin icra velba'd-i lâzime der saadet-i kethüda isteyenlerin dahi kâr ve sanat ve ahvalleri layıkıyla tahkik ve icbar vechiyle kefalete rabt ve tevsik olduğu halde azimetlerine ruhsat itası şübheli ve mazanne-i sû' olanların salıverilmemesi...”⁸³ Belgede geçen mazanne-i sû' ifadesi suçta meyilli kişileri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Suçta meyilli olanların daha çok kabadayılarla birlikte külhanbeyleri oldukları göz ardı edilmemelidir. Huzuru bozanlar daha çok bu iki grup olduğuna göre geri gönderilmek istenenlerin başında gelenlerin de özellikle bunlar oldukları düşünülebilir. Bütün çabalara rağmen geri gelmenin bir yolunu bulanlar olur, ancak bunlar bir sonraki sayımda tespit edilirlerdi. Kendilerine, suçun tekrarı durumunda nispeten ağır yaptırımlar uygulandığı anlaşılan bu kişilere verilen cezalardan biri belli bir süre devlet işinde çalıştırılmaları biçimindeydi. Bunun da en yaygın biçimi bir süre için donanmanın emrine verilmeleri idi. Ancak bu süre sonunda memleketlerine gönderilen kişilerin yeniden İstanbul'a dönmemeleri konusunda yerel yöneticiler sıkıca tembih edilirdi.⁸⁴ Serserilerin ıslahına yönelik uygulanan cezalar sonuç vermediğinde daha sert cezalar verilmesi normaldi. Bu kapsamda hapis ve sürgün cezalarına da fazlaca ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Düzeni bozdukları için sekiz kişinin Molova kalesine sürgün edilmelerini bu kapsamda değerlendirebiliriz⁸⁵. Kalelere sürgün edilenler çoğunlukla kalebendlik yaparak cezalarını çekerlerdi. Böylece devlet kale hizmetlerinin yürütülmesinde etkili bir yol bulmuş olurdu, daha da önemlisi, mahkûmlardan hem yararlanılması sağlanmış olur hem de bu kişilerin ıslahı mümkün hale gelirdi. Günümüzde bazı

⁸² “İstanbul ve havalisinde vakı' han ve dükkân ve bekâr odaları ve medrese ve cami-i şerif ve kayıymhane ve sair mahallerde ve mutavattın esnaf ve bekâr ve bazı serseri kimesnelerin tahrir ve tespit olunup kefilleri olmayanların memleketlerine gönderilmek için kemâ-kân kayıtları havi takdim olunan” defterde geçen kemâ-kân ifadesi, keffilsiz olanların memleketlerine gönderilmesi uygulamasının eskiden beri devam ettiğini göstermektedir. BOA, A. DVN, No: 852, S 1220/Mayıs 1805.

⁸³ BOA, A. MKT. UM, No: 383-75, 13 CA 1276/ 9 Aralık 1859.

⁸⁴ BOA, HAT, No: 14435, BOA, Bir arşiv belgesinde, serserilerin İstanbul'da yaptıkları kanunsuz işler sayıldıktan sonra “bunlardan maade sefere gitmeyüp İstanbul'da serseri gezen makuleleri karşı kalyonlara göndermişsin. Sekbanbaşı Ağa kullarına tembih olduğu malum-u Âlileri buyruldukte ferman men lehül emr hazretlerindir” denilmektedir. HAT, No: 8576, 1204/1789-1790.

⁸⁵ BOA, C. ZPT, No: 174, 28 S 1176/18 Eylül 1762.

lkelerde ve bu arada bizim ülkemizde de benzer yöntemler uygulanarak mahkûmların üretici hale geldikleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Başıboş kimselere yönelik olarak yapılan başka bir uygulama da sürgündü. İstanbul'da *tasditta*⁸⁶ bulunduğu için Odabaşıoğlu isimli kişi İznikmid'e (İzmit) sürgün edilmiş ve görevlilerle birlikte bu Şehre gönderilmişti. Odabaşıoğlu'nun İzmit'e varıp varmadığından emin olunmak için Kocaeli Mutasarrıfına bir yazı gönderilerek bu uygulamanın sonuçları sorulmuřtu⁸⁷. Bundan da anlaşılacağı üzere, serserilerden kaynaklanan sorunların giderilmesi için çeşitli tedbirler alınmış ve titiz bir çalışma yapılmıştır. Durum bir bütün olarak değerlendirildiğinde, başkentte huzursuzluk çıkaran başta külhanbeyleri olmak üzere, hırsızlar, yankesiciler ve dilenciler gibi serserilerden kaynaklanan sorunların çözümüne devletin büyük bir önem verdiği, ancak bütün çabalara rağmen bu meselenin hiçbir zaman tam olarak hal edilemediği anlaşılmaktadır.

İstanbul külhanbeylerinin XVIII. yüzyıldan itibaren teşkilatları bozulmaya başladığı gibi özellikleri de değişti. Bunlar toplumu huzursuz eden, her türlü kötülüğü yapmaya müsait birer kişi durumuna geldiklerinden toplum tarafından istenmeyen bireyler olarak değerlendirildiler ve toplumdaki tamamen kopuk bir zümre haline geldiler. XIX. yüzyılda ise tamamen serseri bir hayat yaşamaya başladıkları için artık "*mazanne-i su'*"⁸⁸ (kendisinden ancak fenalık beklenen) olarak algılanmaya başladılar. Serseri bir hayat yaşayıp fenalıklar yapmaya müsait bir hale gelenler ile ilgili bir belgede şu bilgiler yer almaktadır: "...*hakkında ta'kbt mteharrinin icra' velbe'd-i lzme der saadet-i kethüda isteyenlerin dahi kr ve sanat ve ahval ve musahatdan layıkıyla tahkik icbr vechiyle keflete rabt ve tevsik olunduğu halde azimetlerine ruhsat i'tas şbhel ve mazanne-i su' olanların salıverilmemesi...*"⁸⁹ Belgede geçen bilgilerden de anlaşılacağı üzere çevrelere zarar verebilecek olanlar sıkı bir Şekilde takip edilerek kendilerinden gelebilecek zararın önüne geçilmeye çalışılırdı. Bu gibilerin İstanbul'da barınabilmeleri olabildiğince zorlaştırılarak Şehir güvenliğinin temin edilmesi amaçlanırdı.

XIX. yüzyıldan itibaren külhanbeyi tabiri genellikle toplum içinde asalak olarak kendi başına yaşayan ve serserilik yapan, ihsiz sapsiz denilebilecek duruma gelen, belirli bir nizamla bağlı olmadan hareket eden kimseler için kullanılmaya başlandı. Böylelikle zamanla külhanbeyi ifadesinin yerini çoğu zaman *kopuk* tabiri aldı. Çünkü bunlar arşı ve mahallelerde esnafa eziyet verecek davranışlarda bulunur, bir kısım eşraftan haraç alırdı. Sarhoşluk, yankesicilik, ahlak dışı diğer davranışlar onlar için sıradan işler

⁸⁶ Tasdit: Can sıkma, baş ağrıtmaya anlamına gelmektedir.

⁸⁷ BOA, C. ZPT, No: 1884, B 1193/ Temmuz- Ağustos 1779.

⁸⁸ BOA, A.MKT. UM., 383-75.

⁸⁹ BOA, A.MKT. UM., 383-75

haline gelmişti.⁹⁰ Beyzadelere, paşalara hizmet veren, bir nevi onlara tetikçilik yapan külhanbeyleri de vardı.⁹¹ II. Meşrutiyetin ilanından sonra külhanbeylerinin azgınlıkları daha da artmış, güvenlik güçleri onlarla baş edemez olmuştu.⁹² Bu dönemde külhanbeyi, hırsız, yankesici, dilenci gibi serserilerden kaynaklanan sorunların daha da artmış olmasında, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte hapisanelerden salıverilen serseri mahkûmların ve taşradan bu dönemde İstanbul'a gelen binlerce başıboş ve işsiz güçsüz kişinin rolü bir hayli fazlaydı.⁹³ Hükümet onlarla ilgili yeni tedbirler almıştı. Bu esnada Meclis-i Mebûsan'da konu görüşülürken cezaların ağırlaştırılması hatta caydırıcı olması için gerekirse idam cezalarının yaygınlaştırılması fikri dahi gündeme gelmişti.⁹⁴ Yine bu dönemde daha kalıcı bir çare olması amacıyla "*Serseri ve Mazanne-i Sû' Eşhas*" adıyla bir Serseri Nizamnamesi çıkarılmıştı. Nizamnamenin birinci bölümünde kimlerin serseri kabul edildikleri izah edilmiş, ikinci bölümde de "*Mazanne-i Sû'*" ifadesinin tanımına kimlerin uyduğu ve bu kişilere ne tür cezalar verileceği anlatılmıştır.⁹⁵ Dikkati çeken husus, nizamnamede geçen cezaların önceki dönemlerde uygulanan cezalarla hemen hemen aynı olmasıdır. Örneğin söz konusu kişilerin bir süreliğine devlet işinde çalıştırılmalarının, daha sonra memleketlerine geri gönderilmelerinin, gerekirse hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmalarının ön görülmesi bilinen uygulamalardı. Buradan hareketle sorunun ne denli kalıcı bir hal aldığı konusunda bir fikir edinmek mümkündür.

II. Sonuç

İstanbul gibi hemen her dönemde nüfus yoğunluğu ve çeşitliliği bakımından dünyanın önemli şehirleri arasında yer alan bir dünya kentinde her sosyal çevreden, her milletten ve dinden insanın bulunması kaçınılmazdır. Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonraki ilk yıllar hariç tutulursa, İstanbul'un nüfusu her zaman yüz binlerle ifade edilebilecek bir yoğunluk göstermiş ve yıllar itibariyle sürekli artmıştı. Merkezi otoritenin güçlü olduğu dönemlerde başkent ahalisi daha sakin ve huzurlu bir hayat yaşama imkânı bulmuşken, bu güçte azalma veya disiplinde zayıflama meydana geldiğinde ise güvenliğin bozulmaya başladığı görülmüştür. XVIII. yüzyıldan itibaren İstanbul'da halkı oldukça rahatsız eden, şehrin güvenliğini zedeleyen ve devleti bir hayli uğraştıran kesimlerin başında külhanbeyleri gelmekteydi. Bunlar başıboş bir

⁹⁰ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski zamanlarda İstanbul Hayatı*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2001², s. 42, 43.

⁹¹ *FHM*, "Delikanlılığın Kitabı", s. 90.

⁹² Göktaş, "Külhanbeyleri", s. 165.

⁹³ Nadir Özbek, "II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul Nisan 1999, s.34.

Sayı: 108, Aralık 1992, s.49.

⁹⁵ Faruk Ilıkan, "Hazine-i Kavanin-i Cedide-i Osmaniye Serseri Nizamnamesi", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 107, Kasım 1992, s.51.

hayat yaşayarak toplum düzenini bozmakta ve yetkilileri meşgul etmekteydiler. İstanbul'un fethinden sonra şehir hayatının bir parçası haline gelmeye başlayan külhanbeyleri küçük yaştan itibaren, bazı kişilerin ve grupların kontrolü altına girerek, çeşitli gayri meşru işlere bulaşmışlardır. Söz konusu kişi ve gruplar bu çocukları hırsızlık, yankesicilik, dilencilik, adam yaralama ve öldürme, gasp ve benzeri suçlara iterek onlardan çıkar elde etmeye çalışmışlardır. Küçük yaşta kendilerini adeta bir kumpasın içinde bulan çocuklar ileriki yıllarda bu yapının dışına çıkma imkânı bulamadıklarından başıboş ve serseri bir hayat tarzını benimseyerek diğer serseri gruplarla ortak bir sınıf durumuna gelmişlerdir

Anadolu'dan İstanbul'a yoğun göçlerin yaşandığı XVIII. yüzyılda her hangi bir işi ve sanatı olmayanların bu şehirde barınmaları ancak kefaletle mümkündü. Bu dönemde başıboş kimselere kefil olanlar da genellikle aynı çıkar gruplarıydı. Hatta bazen rüşvet almak suretiyle kefil olmayanları barındıran iş yeri sahiplerine de rastlanmıştır. Dolayısıyla bu yapının yerleşmesinde İstanbul'un ticari hayatında önemli bir güce sahip olanların da rolünden söz etmek mümkündür. Çeşitli yönleriyle külhanbeylerinden ayrılırsalar bile onlarla ortak bazı yönleri olan kabadayılar ise son dönemlere kadar özelliklerini muhafaza etmelerine rağmen onlar da zamanla serseri bir hayat yaşamaya ve şehir halkı için ciddi bir tehdit olmaya başlamışlardı. Bu nedenle devletin güvenlikle ilgili almış olduğu tedbirler yoğunlaşmış, duruma göre serserilere yönelik ağır yaptırımlar gündeme gelmiştir. Ancak durumun tam olarak kontrol altına alınması hiçbir dönemde mümkün olmamıştır.

Küçük yaşta çeşitli kişi ve grupların ağına düşen kimsesiz çocukların XVIII. yüzyılda karşı karşıya buldukları sorunlar günümüzde de kimsesiz sokak çocukları için benzerdir. Başta İstanbul olmak üzere bazı büyük şehirlerde organize suç örgütlerinin kimsesiz çocuklara yönelik plan ve uygulamalarına bakıldığında geçmişten bu güne çok şeyin değişmediği söylenebilir.

Abstract : After admission of İstanbul to Turkish domination, people from each class have shown interest and have increased the population of the city. That situation has caused chaos and problems have increased. In the capital city İstanbul one of the most important problem occurred because of boilermen. Without any work, living at someone else's expense, disturbing society with rude behaviours, boilermen had roughly life. Having their own life style, talking style, behaviours, boilermen were against class in the society. In order to redress the boilermen, the government had to struggle with them permanently and has taken some some precautions. In spite of all struggle and precautions, boilermen have persisted one of the biggest problem for the administrators of the state in each periode of history.

Key Words : Stray, population, an against class, Capital City İstanbul, precaution, rowdy

باقی بودن سرری کز نلری کجیر و جری ابله د فعلی اچون اوله اوله نامور لر نعیین
 اولمقد ایسه لفظی مراد بشی اولوب زیرا او مقوله سر بریلر حاین تحریره اکثری
 بر برانه و فصل بولر نه فالوب صکره کفایله سولیت رخی ترتیب انبامانک جهنبله
 راست کلدیکنه کفالت انبامانک ضلعه طبعیت اولش اولدیغی و کیدن لر رخی از کجید
 وسائر قوب و جوادون عودن این کلدیگی امور واضحون واسووه و بازارده
 سله دن کجلیوب با فلسه آنلرک رخی اکثری اینسه کوجه قادر و توانا اولوب
 مجرد سولی کارکنه قوش اولدیگی بیهیاندن اولمقله بو خصوص رخی اشو
 شقه عیدان رخی مطوی اولدیغی تقریر عاجزانه مذکور نظامانک نتمه سنک
 عداوتلر نه اشو تحریر ماره سی یعنی در سعادت و هولبند اولون نفوس مضبوط
 اولر نه بر وفقه اراده بر صحره صورت کسبیمی رجال دولت علیه دن یوزلر اشو یاپور
 برزانه احاله و معینه اوجاهه طرفدن وسائر اقضا ایدنلر دن نامور لر نعیین
 اولوب بوناره علی الدوم اول زاندرن سول اولوه و اول رخی بو خصوص کدرانک
 اینی اولدیغی یاپوب اقضاشی دانما مطالبه و تحریرده خالی اولیه رنه سرری و بیگار
 مقوله لر دن اولوب اناناره عسکر و دو تمانقنی اولوه منلاو استخاره برامیانلر
 وسائر رخی لوزم کلدیگی المذفعه بقاین محدد دونوب کللامانک و تحریر اولنانلر دن
 جنه ظرور دن کفا و سول اولوه و الحاصل نوماده بر رطبه نفی ازاره بیور یاپور
 رخی مذکره انمش ایسه بو خصوصانک رخی بر رطبه نفی ازاره بیور یاپور
 بر قوللریک انتخابی نعیین ایندکده صکره تفصیل نظامی اولن لر ی مطالبه و منفکات
 لازمی ملاحظه ایدر لک اقضایری انبامانک و بود رخی بشقه جه بر نظام اولوه
 اقضا اینجکی معلوم کیلری بیور لره امر و فخر نه حذف صدر لومر کدر

باقی بودن سرری کز نلری کجیر و جری ابله د فعلی اچون اوله اوله نامور لر نعیین
 اولمقد ایسه لفظی مراد بشی اولوب زیرا او مقوله سر بریلر حاین تحریره اکثری
 بر برانه و فصل بولر نه فالوب صکره کفایله سولیت رخی ترتیب انبامانک جهنبله
 راست کلدیکنه کفالت انبامانک ضلعه طبعیت اولش اولدیغی و کیدن لر رخی از کجید
 وسائر قوب و جوادون عودن این کلدیگی امور واضحون واسووه و بازارده
 سله دن کجلیوب با فلسه آنلرک رخی اکثری اینسه کوجه قادر و توانا اولوب
 مجرد سولی کارکنه قوش اولدیگی بیهیاندن اولمقله بو خصوص رخی اشو
 شقه عیدان رخی مطوی اولدیغی تقریر عاجزانه مذکور نظامانک نتمه سنک
 عداوتلر نه اشو تحریر ماره سی یعنی در سعادت و هولبند اولون نفوس مضبوط
 اولر نه بر وفقه اراده بر صحره صورت کسبیمی رجال دولت علیه دن یوزلر اشو یاپور
 برزانه احاله و معینه اوجاهه طرفدن وسائر اقضا ایدنلر دن نامور لر نعیین
 اولوب بوناره علی الدوم اول زاندرن سول اولوه و اول رخی بو خصوص کدرانک
 اینی اولدیغی یاپوب اقضاشی دانما مطالبه و تحریرده خالی اولیه رنه سرری و بیگار
 مقوله لر دن اولوب اناناره عسکر و دو تمانقنی اولوه منلاو استخاره برامیانلر
 وسائر رخی لوزم کلدیگی المذفعه بقاین محدد دونوب کللامانک و تحریر اولنانلر دن
 جنه ظرور دن کفا و سول اولوه و الحاصل نوماده بر رطبه نفی ازاره بیور یاپور
 رخی مذکره انمش ایسه بو خصوصانک رخی بر رطبه نفی ازاره بیور یاپور
 بر قوللریک انتخابی نعیین ایندکده صکره تفصیل نظامی اولن لر ی مطالبه و منفکات
 لازمی ملاحظه ایدر لک اقضایری انبامانک و بود رخی بشقه جه بر نظام اولوه
 اقضا اینجکی معلوم کیلری بیور لره امر و فخر نه حذف صدر لومر کدر

زبده منزهه لوه بنف و حرم صبا و سرور صبري عمر لوره
 و اولاد لوره عتقا و نواله صبري و اولاد لاله صبري لوه
 عبد صبري صبري و صبري صبري و صبري صبري و صبري صبري
 تعين لوه صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري

نوه صبري و صبري صبري و صبري صبري و صبري صبري و صبري صبري

نوه صبري محمد طوبه صبري بغداد لوه محمد

مزود لوه صبري و شرف موقوفه اولاد صبري لوه صبري و صبري صبري
 صبري و صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري
 صبري صبري و لوه صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري
 و صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري صبري

۱۰۹۲
 سجدہ لڑا اور مصطفیٰ علیہ السلام نے ہمدردی کی اور فرمایا کہ میں نے تم کو پہچان لیا ہے اور میں نے تم کو پہچان لیا ہے
 صبر ایسا کرنا ہے جو کہ اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو
 قطع اللہ کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو
 صبر ایسا کرنا ہے جو کہ اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو
 قطع اللہ کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو
 قطع اللہ کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو اور اللہ تعالیٰ اور اس کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ہو

۱۱

عقده

لسانه فسخ و کتبی رعایت تمام
 و مدونه و فسخ کفایت او و فسخ او روز
 کفایت او و فسخ او و فسخ او و فسخ او
 از جم او و فسخ او و فسخ او و فسخ او
 و مدونه و فسخ کفایت او و فسخ او

عا غلطه فسخ
 با او و فسخ او و فسخ او و فسخ او
 با او و فسخ او و فسخ او و فسخ او

فسخ او و فسخ او و فسخ او و فسخ او
 فسخ او و فسخ او و فسخ او و فسخ او

BOA, MD- 73, Sh 41, Hk. 98.

Kaynakça

- Altınay, Ahmet Refik,(1998), *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1495-1591)*, İstanbul
- Arslan, Mehmet, (2004), *Argo Kitabı*, İstanbul.
- Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, (2001²) *Eski zamanlarda İstanbul Hayatı*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul.
- BOA, A. DVN, No: 835, 23 CA 1207/06 01 1793.
- BOA, A. DVN, No: 852, S 1220/Mayıs 1805.
- BOA, A. DVN, No: 899, 19 1 1207- 7 4 1207/6 9 1792- 22 11 1792.
- BOA, A. MKT. UM, No: 383-75, 13 CA 1276/ 9 Aralık 1859.
- BOA, A. MKT. UM, No: 400-73, 23 Ş 1276/ 18 Mart 1860.
- BOA, A. MKT.UM,, 1/16, 2 M 1266/18 Kasım 1849.
- BOA, A.MKT. UM, No: 388-82, 10 C 1276/5 Ocak 1860
- BOA, C. ZPT, No: 174, 28 S 1176/18 Eylül 1762.
- BOA, C. ZPT, No: 1884, B 1193/ Temmuz- Ağustos 1779.
- BOA, C. ZPT, No: 2659, 8 S 1148/30 Haziran 1735).
- BOA, C. ZPT, No: 661, 17 S 1176/ 7 Eylül 1762. Koçu, “Kahve-III”, s. 17.
- BOA, C. ZPT. No: 1778, ZA 1160/Ekim-Kasım 1747.
- BOA, *Cevdet Dahiliye*, No: 2354, S 1135/Kasım-Aralık 1722.
- BOA, *Cevdet Zaptiye*, No: 153, 21 CA 1191/27Haziran 1777),
- BOA, *Cevdet Zaptiye*, No: 3251, B 1171/Mart-Nisan 1758.
- BOA, *DH. EUM. THR*, 31/4, 1 Rebiyülahir 1328/14 Nisan 1910.
- BOA, *HAT*, No: 12287, 1212/ 1797-1798.
- BOA, *HAT*, No: 14435, 1218/1803-1804.
- BOA, *HAT*, No: 8576, 1204/1789-1790
- BOA, *MD- 57*, Hk. 482, 483,484, RA 1162/Şubat-Mart 1749.
- BOA, *MD- LVII*, Sh. 90, Hk. 482)
- BOA, *MD- LVII*, Sh. 91, Hk. 484.
- BOA, *MD- LXXIII*, Sh. 41, Hk. 98, 4 Z 1003/10 Ağustos 1595
- BOA, *MD- XIV-I*, Sh. 444, Hk. 627, 22 CA 978/22 Ekim 1570.
- BOA, *MD-LVII*, Sh. 90, Hk. 483),
- BOA, *MD-LVIII*, Sh. 61, Hk. 178, 15 CA 993/ 15 Mayıs 1585.
- BOA, *MD-LXXIII*, Sh. 349, Hk. 767.
- BOA, *MD-VII*, Hk. 130, 22 Safer 975/28 Ağustos 1567.
- BOA, *MD-XIV*, Sh.883, Hk.1293, 16 N 978/11 Şubat 1571
- Burçak, Evren (1996), “Eski İstanbul Kahvehaneleri” *Maison Française*, Sayı: 13, s.127.
-, (1996), *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, İstanbul
- Çubukoğlu, Zühtü, (1955), “Tarihte İstanbul: Kahvehaneler”, *Türk Belediyecilik Derneği Dergisi*, Sayı: 16, Haziran, s. 353.
- Devellioğlu, Ferit, (1993¹¹), *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına Haz. Aydın Sami Güneyçal, Ankara.

- For Him Magazine*, (2004), “Delikanlılığın Kitabı”, Sayı:1, Eylül, s.90.
- Göktaş, Uğur (1994), “Külhanbeyi Edebiyatı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-V*, s. 164.
-, (1994), “Külhanbeyleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-V*, İstanbul s.164.
- Hattox, Ralph S. (19982) *Kahve Ve Kahvehaneler*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul.
- Ilıkan, Faruk, (1992), “Hazine-i Kavanin-i Cedide-i Osmaniye Serseri Nizamnamesi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 107, s.51.
- Kaygılı, Osman Cemal, (1937) İstanbul ‘da Semai Kahveleri Ve Meydan Şairleri, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul.
- Koçu, Reşat Ekrem “Eski İstanbul’da Yalın Ayaklılar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:14, Mayıs 1971, s. 42.
-, (1985) “Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler, Bilgiler, Kahve- III, *Tarih Ve Toplum Dergisi*, Sayı 14, s. 17.
- Nûman, İbrahim, (1981) “Eski İstanbul Kahvehanelerinin İçtimai Hayattaki Yeri Ve Mimarisi Hakkında Bâzı Mülahazalar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Baha Matbaası, Sayı: 2, İstanbul.
- Özbek, Nadir (1992), “II. Meşrutiyet İstanbul’unda Dilenciler ve Serseriler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul, s.34. Sayı: 108, Aralık, s.49.
- Pakalın, Mehmet Zeki, (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü-II*, İstanbul
- Peçevi İbrahim Efendi, (1283) *Tarih-i Peçevi-I*, İstanbul.
- Sema, Sadri (2002), *Eski İstanbul Hatıraları*, Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul s. 76.
- Sertoğlu, Mithat, (2000)“İstanbul”, İA.V/II, s.1214/1; *İbrahim Artuk, Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, Ankara,
- Şenel, Süleyman, (1994), “Semai Kahveleri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-VI*, s. 518.
- Tanilli, Server (2003) “Geçen Yüzyılda İstanbul’da Kabadayılar Ve Külhanbeyleri”, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*, Editörler: François Georgeon, Paul Dumont, Çeviri: Maide Selen, İstanbul.